

Arbeidsrecht editie 2014

Hoofdstukken Sociaal Recht

Prof. mr. C.J. Loonstra

Drieëntwintigste druk

Noordhoff Uitgevers

Hoofdstukken Sociaal Recht

Arbeidsrecht editie 2014

Prof. mr. C.J. Loonstra

Drieëntwintigste druk

Noordhoff Uitgevers Groningen/Houten

Ontwerp omslag: G2K Designers, Groningen/Amsterdam

Illustraties binnenwerk: Agnes Loonstra, Utrecht

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Hoger Onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB
Groningen, e-mail: info@noordhoff.nl

Met betrekking tot sommige teksten en/of illustratiemateriaal is het de uitgever, ondanks zorgvuldige inspanningen daartoe, niet gelukt eventuele rechthebbende(n) te achterhalen. Mocht u van mening zijn (auteurs)rechten te kunnen doen gelden op teksten en/of illustratiemateriaal in deze uitgave, dan verzoeken wij u contact op te nemen met de uitgever.

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die desondanks onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden auteur(s), redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich aanbevolen.

Deze uitgave is gedrukt op FSC-papier.

0 / 14

© 2014 Noordhoff Uitgevers bv, Groningen/Houten, The Netherlands

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische veelevoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise without the prior written permission of the publisher.

ISBN (ebook) 978-90-01-85290-0

ISBN 978-90-01-83398-5

NUR 820

Woord vooraf bij de drieëntwintigste druk

Het sociaal recht (arbeidsrecht) is ieder jaar in ontwikkeling. De wetgever heeft in het verleden op tal van onderwerpen ingrijpende wijzigingen aangebracht. Dat heeft ertoe geleid dat deze uitgave jaarlijks moest worden herzien. Ook het afgelopen jaar hebben zich weer de nodige ontwikkelingen voorgedaan. Deze ontwikkelingen heb ik in de drieëntwintigste druk verwerkt. Ook de Hoge Raad heeft het afgelopen jaar uiteraard weer van zich laten horen; de meest belangrijke arresten uit 2012 en 2013 zijn behandeld. Enkele leerstukken hebben zich nu definitief uitgekristalliseerd die in deze druk zijn verwerkt. In de vorige druk heb ik aandacht besteed aan de aansprakelijkheid van de werkgever voor ongevallen van zijn werknemers in het verkeer. In de huidige druk heb ik een aparte paragraaf opgenomen over de overgang van onderneming, een thema dat in de praktijk van alledag niet meer is weg te denken.

Alle hoofdstukken zijn nog eens grondig onder handen genomen. Hier en daar zijn teksten verplaatst. Passages die niet echt relevante en wat gedateerde informatie bevatten, zijn geschrapt. Daardoor is de inhoud van dit boek volgens mij nog praktischer en toegankelijker geworden dan het al was. Zoals altijd, heb ik de lijn van de voorafgaande drukken zo veel mogelijk gehandhaafd. Opnieuw zijn de hoofdlijnen van het sociaal recht in een heldere bondige stijl uiteengezet.

Nieuw in deze druk zijn 25 originele en ondersteunende illustraties van de hand van mijn dochter Agnes, werkzaam als illustrator. Zie voor haar werk www.agnesloonstra.blogspot.nl.

Vanaf de vijftiende druk gaat *Hoofdstukken Sociaal Recht* vergezeld van de website www.sociaalrecht.noordhoff.nl. Op deze site is extra informatie en oefenmateriaal voor student en docent te vinden.

Harmelen, augustus 2013
C.J. Loonstra

Inhoud

Inleiding 9

1 Terreinverkenning 11

- 1.1 Oriëntatie 12
- 1.2 Werkgever en werknemer: welke rechtsbronnen? 13
- 1.3 Van dwingend recht tot aanvullend recht 17
- 1.4 De bevoegde rechter 21
 - Begrippenlijst 24
 - Open vragen 26
 - Meerkeuzevragen 27

2 Arbeidsovereenkomst – Een afbakening 29

- 2.1 Indeling van overeenkomsten van werk 30
- 2.2 Kenmerken van overeenkomsten van werk 30
- 2.3 Gezagsverhouding 31
- 2.4 Uitzendkracht 39
- 2.5 Detacheren van werknemers 42
- 2.6 Oproepkracht/flexwerker 43
 - Begrippenlijst 48
 - Open vragen 50
 - Meerkeuzevragen 53

3 Arbeidsovereenkomst – Een inhoudelijke oriëntatie 55

- 3.1 Het aangaan van de arbeidsovereenkomst 56
- 3.2 Aard van de aanstelling 57
- 3.3 Wet aanpassing arbeidsduur 58
- 3.4 De minderjarige 59
- 3.5 Het loon: art. 7:627 en 628 BW 59
- 3.6 Het loon: art. 7:629 BW en Wet verbetering poortwachter 62
- 3.7 Wettelijke verhoging van het loon 66
- 3.8 Wet arbeid en zorg 66
- 3.9 Minimumloon en minimumvakantiebijslag 67
- 3.10 Gelijke beloning mannen en vrouwen 67
- 3.11 Gelijke beloning voor gelijke arbeid in gelijke omstandigheden? 68
- 3.12 Vijf andere vormen gelijke behandeling 69
- 3.13 Vakantie 71
- 3.14 Art. 7:655 BW: de informatieplicht 72
- 3.15 Art. 7:658 BW: schade die de werknemer lijdt 73
- 3.16 Schade die de werknemer aan een ander toebrengt 75
- 3.17 Goed werkgever 76
- 3.18 Verplichtingen van de werknemer 78
- 3.19 Eenzijdig wijzigingsbeding 80
- 3.20 Concurrentiebeding 82

- 3.21 Proeftijdbeding 87
- 3.22 Overgang van onderneming 90
 - [Begrippenlijst 92](#)
 - [Open vragen 94](#)
 - [Meerkeuzevragen 98](#)

- 4 Arbeidsovereenkomst – Het ontslagrecht 101**
 - 4.1 Dood van de werknemer 102
 - 4.2 Beëindiging met wederzijds goedvinden 102
 - 4.3 Opzegging: regelmatig en onregelmatig 107
 - 4.4 Opzegging: kennelijk onredelijk ontslag 112
 - 4.5 Opzegging: opzegverboden 115
 - 4.6 Opzegging: ontslag wegens dringende redenen 118
 - 4.7 Opzegging: proeftijdontslag 123
 - 4.8 Opzegging: Buitengewoon Besluit Arbeidsverhoudingen 1945 124
 - 4.9 Opzegging: afzonderlijke wetten 127
 - 4.10 Opzegging: de onderlinge relaties 128
 - 4.11 Ontbinding door de rechter 131
 - 4.12 Verweermiddelen werkgever 136
 - 4.13 Nogmaals beëindiging met wederzijds goedvinden 139
 - 4.14 Einde van rechtswege: arbeidsovereenkomst voor bepaalde tijd 140
 - [Begrippenlijst 145](#)
 - [Open vragen 148](#)
 - [Meerkeuzevragen 151](#)

- 5 Werkloosheid en ziekte 153**
 - 5.1 Onderscheid socialezekerheidswetten 154
 - 5.2 Uitvoering, beroep en hoger beroep 155
 - 5.3 Wie zijn verzekerd? 157
 - 5.4 Werkloosheidswet 159
 - 5.5 Sancties 164
 - 5.6 Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers 169
 - 5.7 Wet inkomensverzekering oudere werknemers (IOW) 170
 - 5.8 Ziektewet 171
 - 5.9 Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen (WIA) 173
 - 5.10 Toeslagenwet (TW) 180
 - 5.11 Wet werk en bijstand 182
 - [Begrippenlijst 183](#)
 - [Open vragen 185](#)
 - [Meerkeuzevragen 187](#)

- 6 Cao 189**
 - 6.1 Praktische relevantie cao 190
 - 6.2 Formele aspecten van de cao 190
 - 6.3 Verenigingen van werknemers 191
 - 6.4 Verenigingen van werkgevers 193
 - 6.5 Onderhandelende partijen 194
 - 6.6 Voorbereidingen op het cao-overleg 195
 - 6.7 Materiële aspecten van de cao 197
 - 6.8 Toepassingsbereik van de cao 200
 - 6.9 Uitleg van cao-bepalingen 202
 - 6.10 Nawerking van cao-bepalingen 204

- 6.11 Het cao-incorporatiebeding 205
- 6.12 Avv 206
- 6.13 Sociaal plan 208
 - Begrippenlijst 211
 - Open vragen 213
 - Meerkeuzevragen 215
- 7 Collectieve acties 217**
 - 7.1 Grillige rechtsontwikkeling van de collectieve actie 218
 - 7.2 Werknemers en vormen van collectieve actie 218
 - 7.3 Werkgevers en de uitsluiting 221
 - 7.4 Collectieve acties: de praktijk 221
 - 7.5 Georganiseerde en wilde staking 223
 - 7.6 Europees Sociaal Handvest 223
 - 7.7 Een stukje geschiedenis 224
 - 7.8 Huidige visies 227
 - 7.9 Werkwilligen en werkstaking 233
 - Begrippenlijst 236
 - Open vragen 238
 - Meerkeuzevragen 240
- 8 Medezeggenschap 243**
 - 8.1 Uitzondering op het vrije ondernemerschap 244
 - 8.2 Wetgeving in vogelvucht 244
 - 8.3 WOR – formele aspecten 246
 - 8.4 WOR – materiële aspecten 251
 - 8.5 Wet Medezeggenschap kleine ondernemingen 258
 - 8.6 Enkele overige medezeggenschapsrechten 260
 - Begrippenlijst 264
 - Open vragen 266
 - Meerkeuzevragen 268
- 9 Arbeidsbescherming 271**
 - 9.1 Opkomst wetgeving 272
 - 9.2 Arbowet 272
 - 9.3 Arbeidstijdenwet 275
 - Begrippenlijst 279
 - Open vragen 280
 - Meerkeuzevragen 281
- 10 Arbeidsverhoudingen vanaf 1945 283**
 - 10.1 Historische context 284
 - 10.2 Buitengewoon Besluit Arbeidsverhoudingen 1945 284
 - 10.3 Buitengewoon Besluit Arbeidsverhoudingen 1963 285
 - 10.4 Wet op de loonvorming 1970 286
 - 10.5 Ingrepen van de regering sedert 1970 287
 - 10.6 Terugtrek overheid 288
 - 10.7 Loonmaatregel, centraal akkoord en collectieve actie 288
 - Begrippenlijst 291
 - Open vragen 292
 - Meerkeuzevragen 292

11 Ambtenaren 295

- 11.1 Ambtenarenwet 1929; art. 125 en 126 296
- 11.2 Aanstelling en arbeidsvoorwaarden 297
- 11.3 Beëindiging van de aanstelling 298
- 11.4 Gevolgen van werkloosheid en ziekte 300
- 11.5 Ambtenaren en collectieve arbeidsvoorwaarden 300
- 11.6 Ambtenaren en collectieve acties 301
- 11.7 Ambtenaren en medezeggenschap 303
- 11.8 Semipublieke sector 303
- 11.9 Nieuw wetsvoorstel 304
 - Begrippenlijst 305
 - Open vragen 306
 - Meerkeuzevragen 306

12 Internationaal sociaal recht 309

- 12.1 Manieren van samenwerking 310
- 12.2 Internationale rechtsregels 310
- 12.3 Internationale Arbeidsorganisatie 311
- 12.4 Raad van Europa 313
- 12.5 Europese Unie 313
 - Begrippenlijst 316
 - Open vragen 317
 - Meerkeuzevragen 317

Antwoorden meerkeuzevragen 319

Afkortingen 320

Register 322

Inleiding

Hoofdstukken Sociaal Recht beschrijft het in Nederland geldende sociaal recht, dat ook wel 'arbeidsrecht' wordt genoemd. Met dit deel van het recht krijgen heel veel mensen te maken, al was het alleen al omdat een groot deel van de bevolking betaalde arbeid verricht. Beroepshalve kun je na je hbo- of wo-opleiding op verschillende manieren met het sociaal recht te maken krijgen:

- Je werkt in een beleids- en/of uitvoerende functie op een afdeling HRM van een bedrijf. In die hoedanigheid moet je van alles weten over de aard van de aanstelling (werknemer, oproepkracht, ambtenaar?); de wijze van aanstelling (vast, tijdelijk?); de inschaling; de toepasselijke collectieve arbeidsovereenkomst (cao); de hoogte van de loonheffing en de in te houden premies sociale zekerheid, en noem maar op.
- Je geeft leiding aan andere mensen. In een dergelijke functie zul je beoordelings- en functioneringsgesprekken moeten voeren. Dat vereist niet alleen inzicht in gesprekstechniek. Je zult dan tevens op de hoogte moeten zijn van de rechtspositie van degene die wordt beoordeeld. Je kunt alleen zicht krijgen op die rechtspositie als je op de hoogte bent van de ins en outs van het sociaal recht.
- Je werkt in een functie waarin allerhande problemen die zich binnen een arbeidsorganisatie (kunnen) voordoen, moeten worden geanalyseerd en van een antwoord worden voorzien. Een werknemer meldt zich bijvoorbeeld ziek, maar zijn baas is van mening dat hij zich aanstelt en best kan werken. Als die werknemer toch niet op het werk verschijnt, moet dan de werkgever het loon over de ziekteperiode doorbetalen of mag hij het loon over die periode op het maandloon inhouden? De ondernemingsraad is boos omdat hij meent recht te hebben op advies in een kwestie die veel onrust in het bedrijf veroorzaakt. Is dat standpunt terecht? Een werkneemster stelt zich op het standpunt dat zij gediscrimineerd wordt vanwege het feit dat zij vrouw is. Mag dat? Zo nee, zijn er uitzonderingen op dat verbod?

Sociaal recht gaat dus altijd om mensen. Mensen die met elkaar te maken hebben en die op elkaar zijn aangewezen omdat zij in een organisatie samenwerken. De problemen die daaruit voortkomen, hebben natuurlijk veelal met geld te maken. Ook bij sociaal recht spelen financiële belangen vaak een grote rol. De een heeft promotie gemaakt, de ander niet. De een is voorgedragen voor ontslag, de ander mag blijven, en ga zo maar door.

In dit boek komen al dit soort problemen op systematische wijze aan de orde. Voor de bestudering van dit boek is het belangrijk te weten of iemand *werknemer* of *ambtenaar* is. Hoewel dit onderscheid steeds minder belangrijk wordt omdat steeds meer wetten op zowel de werknemer als de ambtenaar van toepassing worden verklaard, is het toch goed het onderscheid in de gaten te houden. In dit boek zijn de meeste hoofdstukken geschreven met betrekking tot de *werknemer* (veruit de grootste groep, circa 5,2 miljoen personen!). In hoofdstuk 11 wordt dan vervolgens besproken waarin de rechtspositie van de

ambtenaar (in totaal werken ongeveer 850.000 mensen op die basis) afwijkt van die van de werknemer. De werknemer staat dus centraal. Na de terreinverkenning (hoofdstuk 1) wordt in hoofdstuk 2 de aanloopfase naar het werken in de onderneming onder de loep genomen. Wanneer is iemand werknemer? Welke regelingen zijn er voor de oproepkracht, de uitzendkracht, de freelancewerker? Het betreft sociaal-rechtelijke vragen die rijzen op het moment dat iemand nog niet de onderneming is binnengestapt. Hoofdstuk 3 gaat in op allerlei vragen die spelen *tijdens* het werk in de onderneming (als werknemer). Hoofdstuk 4 behandelt het ontslagrecht, terwijl hoofdstuk 5 ingaat op ziekte en werkloosheid. De hoofdstukken 6 tot en met 8 stellen collectieve aspecten van de arbeid aan de orde. Heel opmerkelijk voor het arbeidsrecht is dat een werkgever niet alleen individueel met zijn werknemers te maken heeft, maar ook met onder meer vakbonden. Met vakbonden wordt onderhandeld over collectieve arbeidsvoorwaarden, die in een collectieve arbeidsovereenkomst (cao) en een sociaal plan worden vastgelegd (zie daarvoor hoofdstuk 6). Als zo'n cao of sociaal plan er niet komt omdat de onderhandelingen muurvast zitten, kunnen de vakbonden de werknemers oproepen om het werk neer te leggen (er worden dan collectieve acties gevoerd). Mag dat zomaar? Op deze vraag gaat hoofdstuk 7 in. In hoofdstuk 8 gaat het over een andere collectiviteit: de ondernemingsraad (or). Wat mag en kan een or allemaal en waarmee moet de ondernemer rekening houden? In hoofdstuk 9 wordt ingegaan op de bescherming waarop de werknemers tijdens het werk recht hebben en op de rol van de vakbonden en de or daarin.

In een onderneming hebben per saldo met elkaar te maken: de individuele werkgever en eventueel de werkgeversorganisatie waarvan hij lid is, de individuele werknemers en de vakbonden waarbij zij zich hebben aangesloten en de or. Maar dan zijn we er nog niet. Er is nog een instantie die in het sociaal recht geïnteresseerd is: de overheid. Zij wil namelijk dat de lonen niet onverantwoord hoog stijgen, omdat dat ongunstig is voor de concurrentiepositie van Nederland ten opzichte van de rest van de wereld. Een te hoge inflatie is niet goed en te hoge loonkosten zorgen ervoor dat buitenlandse investeerders huiverig zijn om bijvoorbeeld een fabriek in Nederland te bouwen. Ook kan de overheid zorgen hebben over de ontwikkeling van de arbeidsmarkt, bijvoorbeeld doordat het aantal kleine zelfstandigen (zzp'ers) opmerkelijk groeit. Wat kan de overheid doen om haar macro-economische doelstellingen te halen, voor zover het sociaal recht daarop invloed heeft? Die vraag staat in hoofdstuk 10 centraal. Nadat in hoofdstuk 11 – zoals gesteld – de rechtspositie van de ambtenaar aan de orde is gekomen, zullen in hoofdstuk 12 ten slotte enkele punten van internationaal sociaal recht worden aangestipt. Zoals dat ook voor de economie geldt, is Nederland ook op het terrein van het sociaal recht allang niet meer een eiland.

Na een goede bestudering van dit boek, kun je allerlei sociaal-rechtelijke problemen die zich in een onderneming aandienen, goed herkennen. Dat is het begin van het zoeken naar een oplossing. Natuurlijk omvat het sociaal recht nog veel meer dan wat in dit boek staat. Niettemin: een aanzet voor het vinden van een oplossing wordt door bestudering van dit boek wel degelijk geboden. Het zal de economisch georiënteerde functionaris diepgang en helderheid verschaffen in alles wat er in een onderneming omgaat.

1

Terreinverkenning

- 1.1 Oriëntatie
- 1.2 Werkgever en werknemer: welke rechtsbronnen?
- 1.3 Van dwingend recht tot aanvullend recht
- 1.4 De bevoegde rechter

Veel mensen in Nederland werken en hebben een baan of een eigen onderneming. In de meeste gevallen ontvangen zij daarvoor loon/salaris of genieten zij een inkomen vanwege gemaakte winst. Het gaat dan om betaald werk. Maar niet iedereen die betaald werkt, verricht dit werk in dezelfde 'hoedanigheid'. Sommigen zijn ambtenaar, anderen werken in het bedrijfsleven, weer anderen zijn ondernemer. In dit hoofdstuk komen deze onderscheidingen aan de orde en wordt duidelijk waarom deze onderscheidingen belangrijk zijn om iemands rechtspositie vast te stellen.

In dit boek gaat het voornamelijk om personen die betaald werk in het bedrijfsleven verrichten. Daarbij rijst de vraag welke wetten/rechtsregels op deze categorie van toepassing zijn. In dit hoofdstuk geven we daarom een overzicht van de gebieden (rechtsbronnen) waar deze wetten/rechtsregels te vinden zijn. Je hebt dan een handvat om verder te zoeken.

Bij het bestuderen van de rechtsbronnen moet je je realiseren dat de ene rechtsregel soms boven de andere gaat. Zo komt het regelmatig voor dat in de wet een bepaalde regel staat (bijvoorbeeld over de mogelijkheid om een werknemer te ontslaan), maar dat een cao een andere regeling bevat. Welke van de twee gaat dan voor? Deze en andere vragen komen eveneens in dit hoofdstuk aan de orde.

Als laatste – maar niet minder belangrijke – vraag bespreken we bij welke rechter iemand moet zijn, wanneer hij een procedure (bijvoorbeeld tegen zijn werkgever) wil starten. Het betreft hier regels van het procesrecht.

1.1 Oriëntatie

Ruim de helft van de Nederlandse bevolking – dat zijn ongeveer 7,9 van de circa 17 miljoen inwoners – behoort tot de beroepsbevolking. Van deze groep werkt een kleine 78% in een baan en circa 14% is zelfstandige. Ruim 8% van de beroepsbevolking is in 2014 werkloos (ongeveer 660.000 mensen).

De mensen die een betaalde baan hebben, worden tot de onzelfstandige beroepsbevolking gerekend. Zij bevinden zich tijdens hun werk in een afhankelijkheidspositie ten opzichte van een ander, namelijk de werkgever. Deze laatste heeft het recht om instructies te geven aan zijn ondergeschikten. De 6,1 miljoen mensen die tot deze categorie behoren, kunnen in drie groepen worden onderverdeeld.

De grootste groep is werkzaam in het bedrijfsleven. Het betreft de circa 4,2 miljoen *werknemers*, die binnen de private sector arbeid verrichten. Gezamenlijk maken zij ongeveer twee derde uit van de onzelfstandige beroepsbevolking. Bijna 20% van deze groep (dus zo'n 800.000 mensen) heeft een flexibele arbeidsrelatie (oproepkrachten bijvoorbeeld, of uitzendkrachten).

De tweede groep bestaat uit de 850.000 *ambtenaren*, werkzaam in de publieke sector. Zij vormen het personeel dat in dienst is van de overheid (als werkgeefster).

Naast de werknemers in het bedrijfsleven en de ambtenaren kennen we de werknemers in de. Zij zijn verbonden aan organisaties en instellingen binnen de private sector, die financieel afhankelijk zijn van de overheid (denk aan personeel in ziekenhuizen, verpleegtehuizen, buurthuizen, onderwijs, omroep). In de semipublieke sector werken zo'n 1.100.000 miljoen personen.

Zij die onder de zelfstandige beroepsbevolking worden geschaard, zijn tijdens de uitoefening van hun werkzaamheden niet onderworpen aan opdrachten van anderen. In totaal hebben zich ongeveer 1.100.000 personen als zelfstandige gevestigd. Van deze 1,1 miljoen is een groot deel zzp'er (zelfstandige zonder personeel). Een zzp'er werkt dus voor zichzelf en heeft geen werknemers in dienst.

Schematisch kan het voorgaande als volgt worden weergegeven:

Zelfstandige en onzelfstandige beroepsbevolking

Beroepsbevolking	7.900.000	100 %
Werklozen	660.000	8,3%
Werkzame beroepsbevolking	7.240.000	91,7%
Zelfstandige beroepsbevolking	1.100.000	14 %
Onzelfstandige beroepsbevolking	6.140.000	77,7%
• Publieke sectorKlasse 3	850.000	10,7%
• Semipublieke sectorKlasse 5	1.100.000	14 %
• Private sector	4.190.000	53 %
	0	0

Als we in dit boek spreken over sociaal recht, hebben we het oog op de *onzelfstandige* beroepsbevolking. Sociaal recht heeft dus betrekking op de rechtspositie van de werknemer (in de private sector, het bedrijfsleven), de ambtenaar (in publieke sector) en de werknemer in de semipublieke sector. Zij hebben gemeenschappelijk dat zij in dienstverband – oftewel in ondergeschiktheid – arbeid verrichten. Hun rechtspositie (vooral die van de werkne-

Onzelfstandige beroepsbevolking

Private sector

Publieke sector

Semipublieke sector

Zelfstandige beroepsbevolking

mer en de ambtenaar) moet je echter als uitgangspunt wel gescheiden houden. Op de werknemer-werkgeververhouding (private sector) zijn in beginsel andere rechtsregels van toepassing dan op de relatie ambtenaar-overheid (publieke sector). Wel is er onmiskenbaar een ontwikkeling gaande, waarbij de rechtsposities van de werknemer en de ambtenaar steeds meer naar elkaar toegroeien. Op het terrein van het sociaal recht worden wetten steeds vaker op beide groepen van toepassing verklaard. Drie voorbeelden daarvan zijn de Arbeidsomstandighedenwet, de Wet op de ondernemingsraden en de Arbeidstijdenwet. Soms wordt nog steeds een strikt onderscheid aangehouden. Zo is op 1 januari 2013 de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen (WNT) in werking getreden, die bepaalt dat er per jaar maximaal een brutojaarsalaris mag worden verdiend van €233.000 (de balkenendenorm). Deze wet geldt enkel voor de publieke en de semipublieke sector, niet voor de private sector.

Zoals in de inleiding al is aangegeven, gaat dit boek in de eerste plaats over de werknemer in zijn relatie tot de werkgever, dus over hen die in het bedrijfsleven (marktsector) werkzaam zijn.

1.2 Werkgever en werknemer: welke rechtsbronnen?

Waar kunnen we het recht vinden dat van toepassing is op de werkrelatie tussen werkgever(s) en werknemer(s)? We noemen en behandelen zes belangrijke rechtsbronnen, te weten:

- 1 het arbeidsovereenkomstenrecht;
- 2 het vermogensrecht in het algemeen;
- 3 overige wetten met betrekking tot de private sector;
- 4 de jurisprudentie (rechtersrecht);
- 5 de cao;
- 6 het verdrag.

Rechtsbronnen

1.2.1 Arbeidsovereenkomstenrecht

Een belangrijke vindplaats van rechtsregels die de individuele werkgever-werknemerverhouding reguleren, is het Burgerlijk Wetboek (BW). Tot 1 april 1997 waren deze regels opgenomen in Boek 7A, titel 7a, art. 1637a t/m 1639dd BW. Dit gedeelte gaf bepalingen over de *arbeidsovereenkomst*. Zo ogenschijnlijk ging het slechts om een paar rechtsregels, maar in werkelijkheid betrof het een veelheid van wetsartikelen die na art. 1637a als volgt genummerd waren: 1637b t/m 1637z, 1638 t/m 1638z, 1638aa t/m 1638oo, 1639 t/m 1639x en 1639aa t/m 1639dd. De vraag komt op waarom de wetgever voor deze merkwaardige nummering had gekozen. Het antwoord: hij had in feite geen andere keus. Het BW waarin de wetsartikelen met betrekking tot de arbeidsovereenkomst staan vermeld, stamt namelijk uit 1838. In die tijd van opkomend liberalisme achtte de toenmalige wetgever het niet nodig een uitgebreide regeling over de arbeidsovereenkomst op te nemen. Drie artikelen werden geformuleerd (1637, 1638 en 1639) en gerubriceerd onder de noemer 'huur van dienstbodes en werklieden'. Pas toen in Nederland de verpaupering onder de arbeidersbevolking als gevolg van de industriële revolutie grootse vormen had aangenomen – zo omstreeks 1880 – en de 'sociale quaestie' de aandacht trok, klonk de roep om een betere arbeidsbescherming steeds vaker. Uiteindelijk heeft het nog tot 1907 geduurd voordat het arbeidsovereenkomstenrecht grootscheeps werd hervormd in de

Burgerlijk
Wetboek

Wet op de arbeidsovereenkomst. Maar de drie hiervoor genoemde wetsartikelen zaten als het ware ingeklemd tussen twee andere, door de wetgever behandelde overeenkomsten. Dit waren de overeenkomst tot het verrichten van enkele diensten (die nu 'overeenkomst van opdracht' wordt genoemd) en de overeenkomst tot aanneming van werk (zie hoofdstuk 2). De oplossing lag voor de hand: men gebruikte letters in plaats van cijfers. In latere jaren heeft men bij wetswijzigingen op dit systeem voortgeborduurd.

Dit brengt ons op een ander aspect. Sinds 1947 heeft men in Nederland aan de invoering van het zogenoemde Nieuw Burgerlijk Wetboek (NBW) gewerkt; de Boeken 3, 5 en 6 zijn per 1 januari 1992 in werking getreden. Boek 7 is getiteld 'bijzondere overeenkomsten', waarmee wordt bedoeld: overeenkomsten die specifiek met naam en toenaam in de wet zijn uitgewerkt. Ook de arbeidsovereenkomst heeft daarin een plaats gekregen en wel in titel 10. Het daarop betrekking hebbende wetsvoorstel (nr. 23.438) is op 6 juni 1996 door de Eerste Kamer aanvaard en heeft daarmee de status van wet verkregen. De datum van invoering was 1 april 1997. Betekent dit dat de regeling van de arbeidsovereenkomst inhoudelijk ingrijpende wijzigingen heeft ondergaan? Het antwoord luidt ontkennend. Het betrof namelijk in belangrijke mate een technische herziening, wat inhoudt dat de meeste wetsartikelen uit Boek 7A als het ware zijn overgeheveld naar Boek 7 titel 10 BW. Wel is de volgorde gewijzigd en zijn soms andere begrippen gebruikt om de aansluiting op de in 1992 ingevoerde wetboeken niet te missen. Enkele verouderde bepalingen zijn geschrapt.

Het voorafgaande komt er in wezen op neer dat de vindplaats van de wetsartikelen is veranderd. Art. 7A:1637a t/m 1639dd BW zijn nu aan te treffen in art. 7:610-692 BW. De indeling van Boek 7 titel 10 BW is als volgt:

- art. 7:610-615 BW: algemene bepalingen;
- art. 7:616-633 BW: loon;
- art. 7:634-645 BW: vakantie en verlof;
- art. 7:646-649 BW: gelijke behandeling;
- art. 7:650-653 BW: enkele bijzondere bepalingen in de arbeidsovereenkomst;
- art. 7:654-658a BW: enkele bijzondere verplichtingen van de werkgever;
- art. 7:659-661 BW: enkele bijzondere verplichtingen van de werknemer;
- art. 7:662-666 BW: overgang van onderneming;
- art. 7:667-686 BW: ontslagrecht;
- art. 7:687-689 BW: de handelsvertegenwoordiger;
- art. 7:690-692 BW: de uitzendovereenkomst.

Met ingang van 1 januari 1999 is Boek 7 titel 10 ingrijpend gewijzigd. Op die datum is de Wet flexibiliteit en zekerheid in werking getreden. Het doel van deze wet is enerzijds dat de werkgever flexibeler en slagvaardiger kan optreden als zich gewijzigde marktomstandigheden voordoen. Ten gevolge van de mondialisering van de handel zijn werkgevers van mening dat zij met hun personeelsbeleid sneller moeten kunnen reageren op veranderingen in de markt. Anderzijds stelde de wetgever zich ten doel, bepaalde kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt (oproepkrachten en uitzendkrachten) extra bescherming en dus meer zekerheid te bieden. Uiteraard zal de Wet flexibiliteit en zekerheid in de komende hoofdstukken herhaaldelijk aan de orde worden gesteld. Voor dit moment is het belangrijk te beseffen dat de Wet flexibiliteit en zekerheid niet als een op zichzelf staande wet in bijvoorbeeld een wettenbundel kan worden gevonden, maar dat deze wet in andere wetten, onder andere in Boek 7 titel 10 BW, verwerkt is.

In 2011 heeft de wetgever een wet aangenomen over zeevarenden, die een plaats binnen Boek 7 titel 10 heeft gekregen. De art. 7:610-692 BW zijn aangevuld met de art. 7:693-745 BW. De overeenkomst van de zeevarende die zich verbindt aan boord van een zeeschip arbeid te verrichten, wordt de zee-arbeidsovereenkomst genoemd. De regels over de zee-arbeidsovereenkomst zijn op 1 september 2012 in werking getreden. In dit boek zullen we op deze overeenkomst verder niet ingaan.

1.2.2 Vermogensrecht in het algemeen

De arbeidsovereenkomst is een obligatoire overeenkomst, dat wil zeggen een overeenkomst waaruit verbintenissen voortvloeien.

Een verbintenis kan omschreven worden als een rechtsbetrekking tussen ten minste twee partijen, die ertoe leidt dat de ene partij één of meer rechten verkrijgt en de andere partij één of meer plichten op zich neemt. Voor de arbeidsovereenkomst betekent dit onder meer dat de werkgever de plicht heeft loon te betalen (waar de werknemer recht op heeft) en dat de werknemer de plicht heeft arbeid te verrichten (waar de werkgever op zijn beurt weer recht op heeft). We zien hier dat de arbeidsovereenkomst als het ware geruggensteund wordt door de algemene regels van het vermogensrecht. Als we het daarom hebben over de vindplaatsen van rechtsregels zoals deze in de private sector gelden, moeten we ook het vermogensrecht in het algemeen noemen. De volgende vraag rijst evenwel daarbij: wat is de verhouding tussen de bijzondere regels van de arbeidsovereenkomst (art. 7:610-745 BW) en het vermogensrecht, bijvoorbeeld als de bepalingen van de eerste categorie in strijd blijken te zijn met die van de tweede categorie? Het antwoord: de speciale regeling (art. 7:610 e.v. BW) gaat voor de algemene. Geeft echter de speciale regeling geen antwoord op een bepaalde problematiek, dan moet vervolgens de algemene regeling uit het vermogensrecht worden toegepast. Voor ons zijn in het bijzonder Boek 3 en 6 BW van belang.

Verbintenis

1.2.3 Overige wetten

Naast de bronnen, genoemd in de subparagrafen 1.2.1 en 1.2.2, zijn tevens vele afzonderlijke wetten in het leven geroepen die betrekking hebben op werkgevers en werknemers in de private sector. Diverse daarvan zullen in de volgende hoofdstukken behandeld worden zoals – in willekeurige volgorde – de Wet minimumloon en minimumvakantiebijslag 1968, wetten op het terrein van de gelijke behandeling in de werkrelatie, de Wet op de loonvorming, de Wet op de collectieve arbeidsovereenkomst, de Wet op de ondernemingsraden, de Wet melding collectief ontslag en de verschillende wetten op het terrein van de sociale zekerheid (Werkloosheidswet, Ziektewet en dergelijke).

Deze afzonderlijke wetten regelen doorgaans onderwerpen die niet in art. 7:610 e.v. BW aan de orde worden gesteld. Hun inhoud zou in strijd kunnen komen met regels van het vermogensrecht (Boek 3 en 6 BW). Doet zich deze situatie voor, dan moeten de algemene bepalingen wijken. De vele sociaal-rechtelijke wetten gaan dan dus vóór de regels van Boek 3 en 6 BW.

1.2.4 Jurisprudentie (rechttersrecht)

Het arbeidsovereenkomstenrecht, het verbintenissenrecht en de overige arbeidswetten die voor de private sector gelden, hebben betrekking op door de wetgever gemaakt recht. Naast de wetgever kan ook de rechter als rechtsvormer optreden. Regelmatig moet hij namelijk een oordeel geven over een geschil rondom een arbeidsovereenkomst, terwijl er geen

Rechter als
rechtsvormer

toepasselijk wetsartikel voorhanden is. Of de betreffende bepaling is nogal abstract en vereist nadere interpretatie. In dit soort situaties vult de rechter de wetgever als het ware aan. De regels die hierdoor ontstaan, zijn eveneens van toepassing op de arbeidsverhoudingen in de private sector. Op het terrein van het sociaal recht worden er jaarlijks vele tienduizenden uitspraken (beschikkingen, vonnissen of arresten) gedaan. Een klein aantal daarvan wordt (vanwege hun belang voor de rechtsontwikkeling) in een vakblad gepubliceerd. De *Nederlandse Jurisprudentie* (NJ) is zo'n tijdschrift voor rechterlijke uitspraken op een groot aantal rechtsgebieden, waaronder het sociaal recht. Binnen het sociaal recht zelf worden specifiek twee bladen uitgegeven met uitsluitend arbeidsrechtelijke uitspraken: *Jurisprudentie Arbeidsrecht* (JAR) en *Rechtspraak Arbeidsrecht* (RAR). Het geheel van gepubliceerde uitspraken, gedaan door rechterlijke colleges, noemen we jurisprudentie. De arresten van de Hoge Raad – ons hoogste rechtscollege – spelen in dit verband een centrale rol. De daarin geformuleerde regels gaan min of meer een eigen leven leiden. Zij worden namelijk veelvuldig door lagere rechters gebruikt als leidraad voor hun beslissingen. In de komende hoofdstukken zullen we dan ook herhaaldelijk stuiten op uitspraken van de Hoge Raad die in de NJ, JAR en/of RAR zijn gepubliceerd.

Jurisprudentie

1.2.5 De cao

Zeer veel en ook zeer belangrijke rechtsregels zijn voorts aan te treffen in de grote aantallen collectieve arbeidsovereenkomsten (cao's), die meestal jaarlijks of tweejaarlijks worden gesloten tussen individuele werkgevers (zoals Philips, ABN AMRO Bank) of werkgeversorganisaties enerzijds en vakbonden (op het niveau van de bedrijfstak) anderzijds. Zoals in paragraaf 1.3 nog zal blijken, kunnen cao-afspraken soms regels uit het arbeidsovereenkomstenrecht terzijde schuiven of bepalingen bevatten die voor de werknemer gunstiger zijn dan hetgeen Boek 7 titel 10 daarover inhoudt. Ook kunnen er in cao's kwesties aan de orde worden gesteld die niet in een wet of wetsartikel geregeld zijn. Voorbeelden van onderwerpen die veelvuldig in cao's worden geregeld, zijn: de hoogte van de lonen, het aantal vakantie- en verlofdagen, de toepasselijke opzeggingstermijnen bij ontslag, arbeidstijden en pensioenen.

Collectieve arbeidsovereenkomst

1.2.6 Het verdrag

Ook op het internationale vlak kunnen sociaal-rechtelijke regels tot stand komen, die doorwerken in onze nationale rechtsorde. Een veelvoorkomende vorm is het verdrag, een overeenkomst gesloten tussen twee of meer landen. In een aantal gevallen kunnen burgers zich rechtstreeks op zo'n verdragsbepaling beroepen. De laatste jaren is het regelmatig voorgekomen dat de rechter een door de Nederlandse wetgever uitgevaardigde rechtsregel niet toepaste, omdat deze in strijd was met een (hogere) verdragsbepaling.

Verdrag

Bij verdrag kunnen ook internationale organisaties worden opgericht, die bevoegd zijn rechtsregels uit te vaardigen. Ook deze regels kunnen bron van (sociaal) recht zijn. Bekende voorbeelden daarvan zijn het Europees Sociaal Handvest (ESH) en verdragsbepalingen van de Internationale Arbeidsorganisatie. Daarnaast is het EU-Verdrag een belangrijke bron van internationaal (Europees) sociaal recht. Op grond van dit verdrag zijn vele richtlijnen uitgevaardigd, die de aangesloten lidstaten dienden om te zetten in nationale regelgeving (dit wordt *implementatie* genoemd). Ook in Boek 7 titel 10 zijn

Implementatie

bepalingen aan te treffen die daarin in opdracht van een EU-richtlijn zijn opgenomen. Twee voorbeelden zijn de informatieplicht van de werkgever ex art. 7:655 BW en de regeling van de overgang van onderneming in art. 7:662 e.v. BW.

1.3 Van dwingend recht tot aanvullend recht

De werknemer is in verschillende opzichten afhankelijk van zijn werkgever. Die afhankelijkheid ontstaat enerzijds, doordat hij in beginsel verplicht is eenzijdige instructies van zijn werkgever op te volgen. Anderzijds vormt het door de werkgever uitgekeerde loon bijna altijd de enige financiële bron voor de werknemer om in zijn levensonderhoud te voorzien.

Deze omstandigheden kunnen ertoe leiden dat de werknemer arbeidsvoorwaarden accepteert, die hij niet zou aanvaarden als hij niet in deze afhankelijke positie was. Dit nu heeft de wetgever in een aantal gevallen willen voorkomen. Ten tijde van de ingrijpende herziening van het arbeidsovereenkomstenrecht in 1907 realiseerde hij zich al dat de werknemer bescherming nodig heeft tegen de vaak machtiger werkgever. Deze bescherming kwam tot stand door het uitvaardigen van regels van *dwingend* recht. Hieronder verstaat men die regels, waarvan werkgever en werknemer *a* in het geheel niet mogen afwijken of *b* niet ten nadele van de werknemer mogen afwijken. In het laatste geval worden rechten toegekend, waar de werknemer zich altijd ten minste op kan beroepen. Ook als een individuele werkgever en werknemer iets anders dat minder gunstig is voor de werknemer hebben afgesproken, gaat toch de regel van dwingend recht voor. Ook als die afspraak op papier staat en door betrokkenen is ondertekend.

Tegenover dwingend recht staat *aanvullend* recht. De contracterende partijen kunnen in dit geval altijd van de wettelijke regel afwijken, als zij daartoe overeenstemming bereiken. Let wel: zij hebben de vrijheid daartoe. Afwijking is niet noodzakelijk, maar mogelijk. Of deze afwijking in het voordeel dan wel in het nadeel van de werknemer uitvalt, doet niet af aan de rechtsgeldigheid van de afspraak.

Uitsluitend bij het arbeidsovereenkomstenrecht heeft de wetgever het onderscheid tussen dwingend en aanvullend recht aangevuld. Hij heeft namelijk in art. 7:610 e.v. BW tevens *driekwartdwingend* en *semidwingend* recht geïntroduceerd. Wat verstaat men daaronder? Voor de goede orde zetten we deze vier vormen onder elkaar:

- 1 Dwingend recht is dat recht, waarvan niet of niet ten nadele van de werknemer mag worden afgeweken.
- 2 Driekwartdwingend recht is dat recht, waarvan uitsluitend kan worden afgeweken bij collectieve arbeidsovereenkomst (cao) of bij regeling door of namens een bevoegd bestuursorgaan. Van deze twee is de afwijking bij cao van echt praktisch belang. Bij driekwartdwingend recht kunnen dus alleen de vakbonden en de werkgevers(organisaties) in gezamenlijk overleg, met een cao als resultaat, een andere regeling treffen dan die, welke in de wet staat vermeld.
- 3 Semidwingend recht is dat recht, waarvan alleen kan worden afgeweken bij *schriftelijk* aangegane overeenkomst. Met andere woorden: bij semidwingend recht kunnen de werkgever en werknemer *individueel* van het bepaalde in de wet afwijken, mits dit maar schriftelijk plaatsvindt.
- 4 Aanvullend recht is dat recht, waarvan altijd – ook individueel en mondeling – mag worden afgeweken.

Dwingend recht

Driekwartdwingend recht

Semidwingend recht

Aanvullend recht

Hoe weten we of een wetsartikel van dwingende, driekwartdwingende, semi-dwingende of aanvullende aard is? Nadat deze vraag beantwoord is, zal de stof met behulp van drie casus nader worden verduidelijkt.

Wetsartikelen van dwingende aard

Dwingend-rechtelijke bepalingen zijn bij uitstek te herkennen aan de *sanctie* die staat op afwijking van de betreffende inhoud. In geval van dwingend recht wordt namelijk – dikwijls in een afzonderlijk artikellid – gesteld: elk beding, strijdig met enige bepaling van dit artikel, is *nietig* of *vernietigbaar*. In Boek 7 titel 10 wordt ook wel gesteld: van dit beding kan niet (of niet ten nadele van de werknemer) worden afgeweken. Als de wettekst nietigheid als sanctie aangeeft, moet worden geconcludeerd dat wat afwijkend is overeengekomen, eenvoudigweg voor de wet niet bestaat. Een vernietigbare bepaling vereist een *actieve handeling* van de werknemer. Hij moet zich dan namelijk op de strijdigheid van de individuele afspraak met de wettekst beroepen. Doet hij dat, dan gaat de wettekst voor. Beroept hij zich niet op de strijdigheid (om welke reden dan ook), dan zal het rechtsgevolg van de wettekst ook niet intreden. Na een bepaalde periode (meestal vijf jaar) is het beroep op de wettelijke bepaling niet meer mogelijk, ten gevolge van verjaring. Een voorbeeld van dwingend recht is art. 7:655 BW. In dit wetsartikel (in de wet terechtgekomen vanwege – zoals al gezegd – een EU-richtlijn) wordt de werkgever de plicht opgelegd de werknemer schriftelijk te informeren over een aantal zaken betreffende de gesloten overeenkomst. Zo moet hij onder meer meedelen wat de plaats of de plaatsen zijn waar de arbeid wordt verricht, of er aanspraak op vakantie bestaat en zo ja, hoe deze aanspraak wordt berekend en wat de duur is van de door partijen in acht te nemen opzegtermijn dan wel de wijze waarop deze opzegtermijn moet worden berekend. In lid 6 staat dat deze informatie ook aan zogenoemde flexibele arbeidskrachten (zoals oproepkrachten en thuiswerkers) dient te worden verstrekt. Het laatste lid van art. 7:655 BW luidt, ten slotte, dat een beding (een afspraak tussen partijen) dat in strijd is met dit wetsartikel, nietig is.

Een ander voorbeeld van dwingend recht is art. 7:645 BW. Van art. 7:634 tot en met 643 kan niet ten nadele van de werknemer worden afgeweken, tenzij zodanige afwijking door die wetsartikelen toch is toegestaan. Art. 7:645 BW dwingt partijen dus de voorafgaande wetsbepalingen nauwkeurig te lezen teneinde te beoordelen of er wel of geen dwingend recht in het spel is.

Wetsartikelen van driekwartdwingende aard

Bij driekwartdwingend recht wordt expliciet in het betreffende wetsartikel aangegeven dat afwijking slechts mogelijk is bij cao (of bij regeling door of namens een bevoegd bestuursorgaan). In dit verband kan gewezen worden op bijvoorbeeld art. 7:670 BW, waarin een aantal zogenoemde opzegverboden is opgenomen (zie hoofdstuk 4). In lid 13 van dit artikel wordt een uitzondering onder voorwaarden geformuleerd: bij cao (of regeling van een bevoegd bestuursorgaan) kan van het verbod tijdens ziekte (lid 1) of militaire dienst (lid 3) worden afgeweken. Art. 7:672 lid 2 BW is driekwartdwingend recht. In deze bepaling zijn de voor de werkgever in acht te nemen opzeggingstermijnen bij ontslag vastgelegd. Lid 5 stelt vervolgens, dat alleen ten nadele van de werknemer van deze regeling mag worden afgeweken (namelijk door een kortere opzeggingstermijn dan de wet voorschrijft in de cao op te nemen), als vakbonden en werkgevers(organisaties) daarmee hebben ingestemd.

Wat nu als een individuele werknemer en werkgever (zonder dat er een cao van toepassing is) een opzeggingstermijn overeenkomen die nadeliger is voor de werknemer dan wat de wet in art. 7:672 lid 2 BW voorschrijft? Deze individuele afspraak is niet geldig; de wettekst gaat voor. Maakt het nog iets uit als de van de wet afwijkende afspraak op schrift wordt gezet en ondertekend? Nee, dat maakt niets uit. Als een wettelijke bepaling driekwartdwingend recht is, kan nooit van deze bepaling bij individuele afspraak worden afgeweken.

Wetsartikelen van semidwingende aard

In art. 7:628 en 629 BW heeft de wetgever bepaald dat de werknemer in met name genoemde situaties (voor een korte tijd) aanspraak blijft houden op doorbetaling van het loon, ook al verricht hij geen arbeid. Deze situaties omvatten oorzaken die in redelijkheid voor rekening van de werkgever behoren te komen en ziekte van de werknemer. Art. 7:628 lid 5 BW zegt evenwel dat van het gestelde in de leden 1 t/m 4 voor het eerste halfjaar van de arbeidsovereenkomst slechts bij schriftelijke overeenkomst kan worden afgeweken ten nadele van de werknemer. Het hiervoor al genoemde art. 7:672 BW bevat ook semidwingend recht. Blijkens lid 6 mag van de opzegtermijn die de werknemer ex lid 3 in acht moet nemen (één maand) schriftelijk worden afgeweken. Wel stelt de tweede volzin nadere voorwaarden.

Ook verwijzen we nog naar art. 7:623 BW, waarin het tijdstip van loonbetaling door de werkgever is vastgelegd. De regeling zelf tref je aan in lid 1. In lid 2 wordt vervolgens betoogd dat binnen bepaalde marges van lid 1 kan worden afgeweken bij schriftelijke overeenkomst. Mondelinge afspraken met een andere inhoud dan hetgeen wettelijk is vastgesteld, geven de werknemer het recht een beroep te doen op de wettekst; deze gaat vóór de mondelinge afspraak.

Overigens is het goed te beseffen dat afwijking van een wetsartikel van semidwingende aard door middel van een cao rechtsgeldig is. De ratio daarvan is eenvoudig te begrijpen: als je bij individuele, schriftelijke afspraak van de inhoud van een wettekst mag afwijken, dan mag dat toch zeker ook bij cao (die altijd schriftelijk moet worden aangegaan).

Dus: van een bepaling van driekwartdwingend recht mag je niet bij individuele, schriftelijke afspraak afwijken, maar van een bepaling van semidwingend recht mag wel bij cao worden afgeweken.

Wetsartikelen van aanvullende aard

Wetsartikelen hebben het karakter van aanvullend recht als gezwegen wordt over de vraag of ervan mag worden afgeweken en zo ja, hoe. De contractpartijen zijn vrij in de wijze waarop zij van het betreffende artikel afwijken, aangenomen dat zij dit zouden willen.

Als voorbeeld noemen wij art. 7:622 BW, waarin gesproken wordt over de plaats waar het loon uitbetaald dient te worden. Deze bepaling stelt vast op welke plaats het door de werknemer verdiende loon moet worden uitbetaald. In veruit de meeste gevallen wordt het loon betaald door storting van het toepasselijke nettobedrag op het bankrekeningnummer van de werknemer. Om die reden verwijst art. 7:622 naar art. 6:114 BW; in dit laatste wetsartikel wordt namelijk de girale (niet-contante) betaling geregeld. In al die gevallen nu waarin toch contant wordt afgerekend, bepaalt art. 7:622 BW dat de plaats van betaling plaatsvindt ofwel daar waar de arbeid in de regel wordt verricht ofwel op het kantoor van de werkgever ofwel bij de

werknemer thuis, ‘ter keuze van de werkgever’. Uit de wijze waarop het wetsartikel is geformuleerd, kun je afleiden dat partijen ook een andere plaats van betaling kunnen afspreken.

Daarnaast wijzen we ten slotte op art. 7:654 BW. De kosten van een schriftelijk opgemaakte arbeidsovereenkomst en andere bijkomende onkosten komen voor rekening van de werkgever. Afwijking is toegestaan, ook via een mondelinge afspraak. Immers, art. 7:654 zwijgt over deze kwestie.

Van dwingend tot aanvullend recht: enkele casusposities

Het is voor het opzetten en uitvoeren van sociaal-rechtelijke regelingen van groot belang om de mogelijkheden van afwijking van de wettekst goed in de vingers te hebben. Daarom volgen hierna nog enkele, aan de praktijk ontleende, casusposities om de wisselwerking te laten zien tussen de wettekst en de teksten die door de (collectieve) contractpartijen zijn opgesteld (casus 1.1 t/m 1.3).

CASUS 1.1

Van de Berg – Snelgoed bv

Op 1 mei 2005 treedt Van de Berg in dienst bij onderneming Snelgoed bv. Directeur Weinen staat erop schriftelijk de wederzijdse rechten en plichten vast te leggen. Van de Berg ondertekent dan ook een arbeidsovereenkomst, waarin onder andere staat dat Snelgoed bv bij het einde van de dienstbetrekking geen getuigschrift zal uitreiken. ‘Aan die onzin doen we niet mee’, zo meldt Weinen. Als Van de Berg op 1 november 2013 een nieuwe baan bij een nieuwe werkgever aanvaardt, verlangt hij toch van Weinen een getuigschrift. Deze honoreert het verzoek niet en verwijst naar de door Van de Berg ondertekende arbeidsovereenkomst.

Is dit verweer van Weinen juridisch steekhoudend? Dat is het niet. Art. 7:656 BW legt op de werkgever de plicht om bij het einde van het dienstverband een getuigschrift uit te reiken, als de betreffende werknemer daarom vraagt. Lid 6 zegt dat van dit artikel niet ten nadele van de werknemer kan worden afgeweken. Dwingend recht dus. De clause in de ondertekende arbeidsovereenkomst is nietig. Van de Berg heeft recht op een getuigschrift. Zo nodig kan hij dat via de rechter afdwingen.

CASUS 1.2

Van Doorn – Stichts Bouwbedrijf

Jan van Doorn werkt sinds 1 juni 2010 als metselaar bij Stichts Bouwbedrijf. De bouw-cao is op deze arbeidsverhouding van toepassing. In deze cao staat onder meer dat de werknemer gedurende de vakantieperiode geen aanspraak heeft op loon. Daarvoor in de plaats krijgt hij iedere week een vakantiebon, die een bepaalde waarde vertegenwoordigt. Vlak voor de vakantie krijgt iedere werknemer volgens de formule: aantal vakantiebonnen × hun waarde, een bedrag ineens. Jan vraagt zich af of deze regeling niet in strijd is met art. 7:639 lid 1 BW.

Op casus 1.2 zijn art. 7:634 e.v. BW (vakantie en verlof) van toepassing. Jan lijkt in beginsel gelijk te hebben: art. 7:645 BW zegt dat van art. 634 tot

en met 643 niet ten nadele van de werknemer kan worden afgeweken (dwingend recht). Nu luidt art. 7:639 BW: de werknemer behoudt gedurende zijn vakantie recht op loon. De cao is daarmee in strijd en lijkt dus op dit punt nietig te zijn. Evenwel heeft art. 7:645 BW een vervolg: tenzij afwijking bij die artikelen is toegelaten. Lid 2 van art. 7:639 BW formuleert een dergelijke uitzondering: bij cao kan van lid 1 worden afgeweken, mits een andere voorziening wordt getroffen. Art. 7:639 BW vormt driekwartdwingend recht. Uit de casus blijkt dat aan het vereiste in lid 2 van art. 7:639 BW is voldaan.

CASUS 1.3

Boetebeding Vergeul

Vergeul werkt als chef van de salarisadministratie bij een grote handelsonderneming tegen een salaris van €2.500 bruto per maand. In zijn – schriftelijk aangegane – arbeidsovereenkomst is een boetebeding opgenomen. Van zijn salaris wordt €25 ingehouden voor iedere keer dat hij ten minste een half uur te laat op zijn werk verschijnt zonder aannemelijke verklaring. De boete komt ten goede aan zijn werkgever. Eind februari 2013 is €50 van zijn salaris afgetrokken, omdat hij zich in die maand tweemaal verslapen heeft. Hij vraagt zich af of het boetebeding wel rechtsgeldig is.

In het BW is het boetebeding geregeld in art. 7:650 en 651 BW. Daarin wordt onder andere gesteld dat een dergelijk beding ten minste schriftelijk overeengekomen moet zijn en dat een boete nooit tot persoonlijk voordeel van de werkgever mag strekken. Lid 6 verklaart ieder beding nietig, dat hiervan afwijkt. Art. 7:650 BW is dus van dwingend recht. In het vervolg van lid 6 wordt echter een uitzondering gemaakt voor werknemers die meer verdienen dan het minimumloon. In dat geval moet het beding nog steeds schriftelijk worden aangegaan – art. 7:650 BW blijft dwingend recht – maar verbeurde boetes mogen nu wél aan de werkgever toekomen. Omdat Vergeul meer verdient dan het minimumloon (het minimumloon bedraagt per 1 juli 2013 €1.477,80 bruto per maand voor iedere werknemer van 23 jaar en ouder), is het boetebeding in zijn arbeidsovereenkomst wel degelijk rechtsgeldig. Overigens is de rechter (op vordering van Vergeul) gerechtigd de boete op een kleinere som te bepalen, wanneer hij (de rechter) de opgelegde boete bovenmatig vindt (zie de laatste zin van lid 6 van art. 7:650 BW).

1.4 De bevoegde rechter

Welke rechter is competent (dat wil zeggen bevoegd) om van een arbeidsrechtelijk geschil kennis te nemen? We moeten hier een onderscheid maken tussen:

- De absolute competentie: welk soort gerecht (rechtbank, gerechtshof, Hoge Raad) is bevoegd?
- De relatieve competentie: welke van de vele rechters van een bepaald soort is bevoegd, met andere woorden: in welke plaats zal de zaak ahangig moeten worden gemaakt?

**Absolute
competentie**

**Relatieve
competentie**

1.4.1 Absolute competentie

Jarenlang is de wetgever bezig geweest met de reorganisatie van de rechterlijke macht. De wet die daarop betrekking heeft is op 1 januari 2002 in werking getreden. Vanaf 1 januari 2002 moeten alle civielrechtelijke zaken (waaronder die op het terrein van het sociaal recht) bij de *rechtbank* aanhangig worden gemaakt. De rechtbank is onderverdeeld in enkele sectoren, waaronder de civiele sector, de sector bestuur en de strafsector. Alle zaken (met uitzondering van één categorie, zie hierna) op het terrein van het sociaal recht moeten bij de rechtbank, sector civiel, worden aangebracht. Naast gewone rechters bestaat de sector civiel uit *kantonrechters*. Arbeidszaken worden door de kantonrechter behandeld. De hoogte van het gevorderde bedrag speelt geen enkele rol. Of de vordering nu €50 of €1.000.000 betreft: de kantonrechter is de absoluut bevoegde rechter.

Kantonrechter

De uitzondering waarover we het hiervoor al hadden, betreft de bestuurder van een naamloze of besloten vennootschap (nv of bv). Deze bestuurder wordt ook statutair directeur genoemd. Geschillen tussen de bestuurder en de nv of bv waarvoor hij werkzaam is, worden door de gewone sector civiel (dus niet door de kantonrechter) beslist, mits het een vordering betreft van meer dan €25.000 of waarbij het bedrag onbepaald is (zie art. 2:131 en 241 BW).

De rechter die als eerste absoluut bevoegd is om van een geschil kennis te nemen, noemen we de rechter in eerste aanleg. De rechter in eerste aanleg op het terrein van het sociaal recht is dus meestal de kantonrechter en bij wijze van uitzondering de rechtbank, sector civiel (niet de kantonrechter), als het een geschil met een bestuurder betreft.

Rechter in eerste aanleg

Als één van de partijen het niet eens is met de beslissing van de rechter in eerste aanleg, kan hoger beroep worden ingesteld. In alle civielrechtelijke geschillen (dus eveneens die met betrekking tot arbeid) wordt hoger beroep bij het gerechtshof ingesteld.

Na hoger beroep kunnen partijen nog in cassatie gaan bij de Hoge Raad. Deze mogelijkheden van hoger beroep (bij het gerechtshof) en cassatie (bij de Hoge Raad) gelden ook voor geschillen tussen de bestuurder en zijn nv of bv.

Dagvaarding

Een geschil wordt aanhangig gemaakt via een dagvaarding, ook bij geschillen tussen werkgevers en werknemers.

Voor het sociaal recht geldt één belangrijke uitzondering. Als een werkgever of een werknemer de arbeidsovereenkomst wil beëindigen door middel van de rechter – we noemen dit een verzoek tot ontbinding van de arbeidsovereenkomst ex art. 7:685 BW wegens gewichtige redenen; zie hoofdstuk 4 – dan moet dit niet via een dagvaarding maar met behulp van een verzoekschrift worden gedaan. Jaarlijks worden er duizenden verzoeken bij de kantonrechter gedaan om de arbeidsovereenkomst te ontbinden.

Verzoekschrift

Met betrekking tot deze ontbindingsverzoeken is nog een uitzondering van toepassing. Zoals hiervoor aangegeven kan van een beslissing gegeven door de kantonrechter, hoger beroep en cassatie worden ingesteld. Bij ontbindingsverzoeken ex art. 7:685 BW zijn hoger beroep en cassatie niet toegestaan. De wetgever heeft deze mogelijkheden bewust niet gewild (zie daarvoor art. 7:685 lid 11 BW).

1.4.2 Relatieve competentie

Als is vastgesteld dat de kantonrechter (van de rechtbank, civiele sector) absoluut bevoegd is van een (arbeidsrechtelijk) geschil kennis te nemen, welke kantonrechter in welke plaats is dan bevoegd? Die van (bijvoorbeeld) Amster-

dam, Utrecht, Maastricht of Zutphen? Bij het beantwoorden van deze vraag gaat het om het vaststellen van de kantonrechter die relatief bevoegd is. Iedere rechtbank in Nederland (er zijn er elf in totaal) is een bepaald gebied toegekend. Deze gebieden worden arrondissementen genoemd. Ieder arrondissement is weer in twee of meer kleinere regio's verdeeld waarbinnen kantonrechters werkzaam zijn. De plaats waar de kantonrechter gevestigd is, wordt vestigingsplaats genoemd. Op deze wijze zijn de elf arrondissementen in Nederland zodanig opgedeeld dat er ruim dertig regio's bestaan waar een vestigingsplaats van de kantonrechter is.

De regel omtrent de relatieve bevoegdheid van de kantonrechter luidt nu: bevoegd is de kantonrechter van *a* de woonplaats of vestigingsplaats van de wederpartij, de gedaagde, of *b* de plaats waar de arbeid gewoonlijk wordt verricht.

Stel, een werknemer woont en werkt in Gouda. Hij heeft een conflict met zijn werkgever over de loonbetaling en wil daarvoor de rechter inschakelen om zijn gelijk te krijgen. We hebben al gezien dat de kantonrechter absoluut bevoegd is en dat de vordering via een dagvaarding aanhangig moet worden gemaakt. Welke kantonrechter echter? De werknemer zal zijn werkgever kunnen dagvaarden voor de kantonrechter van de vestigingsplaats van zijn werkgever of van de plaats waar de arbeid gewoonlijk wordt verricht. In beide gevallen is dat Gouda. Binnen het gebied van welke rechtbank valt Gouda? Gedacht zou kunnen worden aan Utrecht, Rotterdam of Den Haag. Gouda is in het arrondissement van rechtbank Den Haag ingedeeld. Eén van de regio's waarin het arrondissement Den Haag is verdeeld, is de regio met Gouda als vestigingsplaats. De werknemer moet zijn werkgever dan ook dagvaarden bij rechtbank Den Haag, vestigingsplaats Gouda. Zou de werknemer in Haastrecht wonen en werken (een plaatsje in de buurt van Gouda), dan is eveneens de kantonrechter van Gouda degene die een oordeel over het geschil zal geven.

Hoe is de situatie als de werknemer in Gouda woont en in Utrecht werkt? Dan heeft hij de keuze tussen rechtbank Den Haag, vestigingsplaats Gouda (de plaats waar de arbeid gewoonlijk wordt verricht) of rechtbank Midden-Nederland, vestigingsplaats Utrecht (de vestigingsplaats van zijn werkgever). In de meeste gevallen wil een werknemer zo dicht mogelijk bij huis procederen. De keuze zal in dit geval op Gouda vallen.

In sommige situaties is op zeer korte termijn een rechterlijke uitspraak noodzakelijk. Denk bijvoorbeeld aan een afgekondigde staking die de werkgever via de rechter wil tegengaan, of aan de werknemer die terstond weer aan de slag wil omdat hij meent ten onrechte te zijn geschorst (hij wordt bijvoorbeeld verdacht van verduistering maar dit ontkent hij ten stelligste). Het aanspannen van een gewone procedure bij de kantonrechter heeft in dergelijke gevallen weinig zin; voordat deze is afgerond, zijn ten minste enkele maanden verstreken. De oplossing is gelegen in het aanspannen van een kort geding. Het kort geding is een snel afgewikkelde, informele en grotendeels mondeling gevoerde procedure voor spoedeisende gevallen. Indien nodig, wordt binnen enkele dagen of uren na afloop van de zitting uitspraak gedaan.

Het kort geding (art. 254 e.v. Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering) wordt bij de rechtbank aanhangig gemaakt. De rechter in kort geding wordt voorzieningenrechter genoemd. Zowel de kantonrechter als de 'gewone' rechter, werkzaam bij de civiele sector van de rechtbank, kan als voorzieningenrechter optreden. In kort geding worden voorlopige voorzieningen getroffen.

Arrondissementen

Vestigingsplaats

1

Kort geding

Voorzieningenrechter

Begrippenlijst

1

Aanvullend recht	Recht waarvan werkgever en werknemer altijd mogen afwijken, desnoods mondeling.
Absolute competentie	De soort rechter die een geschil mag beoordelen; in arbeidszaken is dat de kantonrechter.
Arbeidsovereenkomstenrecht	Dat deel van het Burgerlijk Wetboek dat op de arbeidsovereenkomst betrekking heeft (Boek 7 titel 10 BW).
Driekwartdwingend recht	Recht waarvan alleen mag worden afgeweken bij collectieve arbeidsovereenkomst of bij regeling door of namens een bevoegd bestuursorgaan.
Dwingend recht	Recht waarvan werkgever en werknemer niet mogen afwijken of waarvan zij niet ten nadele van de werknemer mogen afwijken.
Jurisprudentie	Gepubliceerde rechtspraak; beslissingen door de rechters gegeven.
Kort geding	Snelrecht in onder meer arbeidsgeschillen, waarbij de voorzieningenrechter op korte termijn uitspraak doet. Voorzieningenrechter zijn de kantonrechter en de andere rechters van de rechtbank, sector civiel.
Onzelfstandige beroepsbevolking	Dat deel van de beroepsbevolking dat zich tijdens de uitoefening van de werkzaamheden in een afhankelijkheidspositie bevindt ten opzichte van een ander, de werkgever.
Private sector	Dat deel van de onzelfstandige beroepsbevolking dat in de marktsector werkzaam is.
Publieke sector	Dat deel van de onzelfstandige beroepsbevolking dat bij de overheid werkzaam is.
Relatieve competentie	Welke rechter (in welke woonplaats) binnen het soort gerecht dat een geschil mag beoordelen; voor het arbeidsrecht is dat de rechter van de woonplaats van gedaagde of de rechter van de plaats waar de arbeid gewoonlijk wordt verricht.
Semidwingend recht	Recht waarvan de individuele werkgever en werknemer mogen afwijken, echter alleen bij schriftelijke overeenkomst.

Semipublieke sector

Dat deel van de beroepsbevolking dat verbonden is aan organisaties en instellingen die financieel van de overheid afhankelijk zijn.

**Zelfstandige
beroepsbevolking**

Dat deel van de beroepsbevolking dat tijdens de uitoefening van de werkzaamheden niet ondergeschikt is aan opdrachten van anderen (zelfstandigen).

Vragen

1

Open vragen

- 1.1** Vermeld of de onderstaande dienstbetrekkingen tot de private, de publieke of de semipublieke sector behoren.
- a** Mevrouw Van Stal, die 20 uur in de week werkt op de afdeling Burgerlijke Stand bij de gemeente Nijkerk.
 - b** Johan Spier, die als softwarespecialist fulltime in dienst is bij Compu-disk bv.
 - c** Marieke Vledder, die 32 uur per week verbonden is aan het rooms-katholieke St. Franciscus-Ziekenhuis te Rotterdam.
 - d** Advocaat Th. Mulders, die is opgenomen in de personenvereniging van advocatenkantoor Veenland en Boelen.
 - e** De heer Boon, die als accountant in dienst is van het accountantskantoor De Bourgon & Patrie.
- 1.2** Victor de Bruijn trad op 1 juni 2012 in dienst bij onderneming Goldsmit bv. In zijn schriftelijk ondertekende arbeidscontract staat in art. 15: 'De werknemer ontvangt voor gemaakte reiskosten €0,30 per kilometer. De werkgever mag deze kilometervergoeding bij verandering van omstandigheden eenzijdig wijzigen.' Is deze afspraak rechtsgeldig? Lees daartoe art. 7:613 BW.
- 1.3** Art. 8 uit de arbeidsovereenkomst van Victor Bosch luidt als volgt: 'Voor ieder half uur dat de werknemer te laat op het werk verschijnt, betaalt hij een boete, groot €10. De boete komt ten goede aan het ondernemingsfonds "Reclamekosten".' Victor (17 jaar; hij verdient het minimum(jeugd)loon) wordt in december 2013 voor €20 beboet, omdat hij die maand tweemaal te laat op zijn werk is verschenen. Hij vindt dat hij de boete niet hoeft te betalen, omdat art. 8 in strijd met de wet is. Terecht? Noem wetsartikel(en).
- 1.4** Henk Spanders werkt vier dagen in de week bij firma De Jong als leerling-loodgieter. In zijn arbeidsovereenkomst staat dat hij per jaar recht heeft op 14 dagen vakantie. Hij vraagt zich af of deze bepaling wel geldig is. Wat is je mening? Motiveer. Geef aan of het door jou gevonden wetsartikel van dwingende, driekwartdwingende, semidwingende of aanvullende aard is.
- 1.5** Zou de situatie bij vraag 1.4 anders zijn, indien de bepaling uit de arbeidsovereenkomst zou zijn opgenomen in een cao die op Henk van toepassing is? Motiveer.
- 1.6** In art. 7:670 lid 1 BW is het zogenoemde ontslagverbod tijdens ziekte opgenomen. Nu staat er in de cao waar Jenny Aarden onder valt, dat een werknemer tijdens ziekte kan worden ontslagen en wel één jaar nadat de arbeidsongeschiktheid is begonnen. Is deze bepaling rechtsgeldig? Motiveer.

- 1.7** Janneke van Veen (17 jaar) werkt al vijf weken parttime (16 uur per week) in een schoonheidssalon, als een soort manusje-van-alles. In de zesde week komen haar ouders erachter. Zij wenden zich tot Jannekes werkgeefster en stellen: onze dochter is minderjarig en daarom zijn wij gerechtigd de overeenkomst te verbreken (zie art. 1:234 BW). De werkgeefster wijst hen evenwel op art. 7:612 BW en betoogt dat de ouders dat recht niet meer hebben. Wie heeft gelijk? Motiveer.
- 1.8** Bestuurder Joostens van De Importfabriek nv – hoofdvestiging in Maastricht – wil een procedure starten tegen zijn onderneming. Inzet is een bedrag, groot €31.500. Joostens werkt in Arnhem en woont in Den Bosch. Bij welke rechter van welke plaats zal Joostens het proces moeten voeren? Waarom?
- 1.9** Bestuurder Joostens uit vraag 1.8 verliest de procedure tegen De Importfabriek nv en besluit in hoger beroep te gaan. Kan dat? Zo nee: geef aan waarom niet. Zo ja: geef aan bij welk gerecht. Kan Joostens in beide gevallen (nog wel) in cassatie? Tot welk gerecht moet hij zich wenden?
- 1.10** Wim Jansen, die in Amsterdam woont en in Den Haag werkt, heeft met zijn werkgever een geschil over het aantal vakantiedagen waarop Wim in het jaar 2013 recht heeft. Wim besluit tegen zijn werkgever te gaan procederen. Bij welke rechter moet Wim zijn en in welke plaats is deze rechter gevestigd?

Meerkeuzevragen

- 1.1** In een cao-bepaling staat een regeling die voordeliger voor de werkgever uitvalt dan wat staat in art. 7:632 BW.
- a** Art. 7:632 BW moet wijken voor de cao-bepaling.
 - b** De cao-bepaling moet wijken voor art. 7:632 BW.
 - c** De cao-bepaling geldt voor de werknemers op wie de cao van toepassing is, art. 7:632 BW voor alle andere werknemers.
 - d** Zowel de cao-bepaling als art. 7:632 BW is nietig.
- 1.2** Wat kan niet als rechtsbron voor het sociaal recht worden beschouwd?
- a** De rechtspraak.
 - b** De cao.
 - c** De schriftelijk ondertekende arbeidsovereenkomst.
 - d** Het vermogensrecht, behandeld in Boek 3 en 6 BW.
- 1.3** De private sector heeft betrekking op:
- a** de werkers in het bedrijfsleven.
 - b** het overheidspersoneel.
 - c** de zelfstandige beroepsbevolking.
 - d** de werkloze beroepsbevolking.
- 1.4** Van een bepaling van semidwingend recht:
- a** mag niet worden afgeweken.
 - b** mag bij mondelinge overeenkomst worden afgeweken.
 - c** mag bij schriftelijke overeenkomst worden afgeweken.
 - d** mag worden afgeweken als cao-partijen daarvoor in een individueel geval goedkeuring geven.

- 1.5** Een wetsartikel waarin staat dat afwijking van het daarin gestelde nietig is, bevat:
- a** aanvullend recht.
 - b** semidwingend recht.
 - c** driekwartdwingend recht.
 - d** dwingend recht.
- 1.6** In art. 32 van de cao voor de kleinmetaal wordt ten nadele van de werknemers afgeweken van het bepaalde in art. 4:1 Wet arbeid en zorg (Waz).
- a** Art. 32 van de cao gaat voor art. 4:1 Waz.
 - b** Art. 32 van de cao moet wijken voor art. 4:1 Waz.
 - c** Ten gevolge van de onderlinge strijdigheid zijn beide regelingen ongeldig.
 - d** De rechter heeft het recht te beslissen welke bepaling voorgaat.
- 1.7** Art. 7:691 BW bevat:
- a** deels aanvullend recht, deels dwingend recht.
 - b** deels semidwingend recht, deels dwingend recht.
 - c** deels driekwartdwingend recht, deels dwingend recht.
 - d** deels aanvullend recht, deels semidwingend recht.